

مجمع الادوار

نوبت سوم: در تحقیق و وضعیت حاضره

(تئوری موسیقی دستگاهی)

بأنضمام دستور ابجدی در کتابت موسیقی

تألیف و تتبع مهدیقلی هدایت

بازنویسی شهاب‌منا

مرکز موسیقی بتهوون شیراز

نشر خنیاگر

تلفن: ۴۴۶۶۸۹۴۳ (تلفکس) و ۰۹۱۹۱۲۶۸۱۰۶

Email: khonyagarPub@gmail.com

کانال نشر خنیاگر: telegram.me/khonyagarPublications

مجمع الادوار، نوبت سوم
در تحقیق وضعیت حاضره
(تثوری موسیقی دستگاهی)
به انضمام دستور ابجدی در کتابت موسیقی

تألیف و تتبع مهدی قلی هدایت

بازنویسی شهاب مینا

طراح جلد مرجان شمس خانی

چاپ اول ۱۴۰۱

تعداد ۱۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۴۹۵۱-۲-۴ ISBN: 978-622-94951-2-4

قیمت: ۱۵۰۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۷	شرح حال مهدی قلی هدایت، ملقب به مخبر السطنه
۹	مقدمه بازنویس
۱۵	فهرستی از واژگان و اصطلاحات عربی به کار رفته در متن نویس سوم (تحقیق در وضعیت حاضره)
۲۱	درآمد
۲۵	گوشه اول در اطراف ابعاد
۳۴	گوشه دوم در بیان ادوار
۳۵	گوشه سوم در ذوالارباعات و ذوالخمسات
۳۷	گوشه چهارم در طبقات
۴۲	گوشه پنجم در تدخل دوایر
۴۳	گوشه ششم در اشتراک التغم
۴۴	گوشه هفتم در تشخیص قوی ولین
۴۵	گوشه هشتم در شکستن پرده
۴۷	گوشه نهم در تطبیق ادوار قدیمه
۴۹	گوشه دهم در آواز و شعبه
۵۰	گوشه یازدهم در اصطحابات و شذود (کوک)
۵۳	گوشه دوازدهم ملاحظات در هنجاری آوازاها
۵۶	گوشه سیزدهم تشکیل دوایر خودمان بر اساس جموع
۵۸	گوشه چهاردهم جموع در ادوار ایرانی
۵۹	گوشه پانزدهم در تشکیل طبقات بسیر در ذوالارباعات منفصل
۶۱	گوشه شانزدهم در حدود ملایمت و منافرت نسبی
۶۲	گوشه هفدهم در اشتباه بُعد- خاتمه لحن
۶۵	گوشه هجدهم طبقات آواز در خواندن
۶۷	گوشه نوزدهم اسالیب موسیقی
۷۰	گوشه بیستم در تحویلات (پرده شکستن)
۷۵	گوشه بیست و یکم در اطراف دستگاههای هفتگانه
۹۳	گوشه بیست و دوم در خطر انقلاب موسیقی
۹۶	گوشه بیست و سوم در اساس تألیفات
۹۸	گوشه بیست و چهارم در انواع تألیفات
۱۰۲	فروداشت
۱۱۰	فهرست اشخاص و اصطلاحات، بترتیب حروف ابجد

ضمیمه: دستور ابجدی در کتابت موسیقی

۱۱۶	بُنگاه
۱۱۷	[درآمد]
۱۱۹	تشخیص پرده‌های سه‌تار
۱۲۲	تشخیص زمان
۱۲۲	درووقف
۱۲۴	وزن و ضرب
۱۲۶	ابعاد
۱۲۹	در کُوک
۱۳۰	در شناختن پرده‌های ماهور
۱۳۰	بعضی علامات
۱۳۱	در ریز
۱۳۲	سه مضربه
۱۳۲	تکیه
۱۳۲	علامت اعاده
۱۳۲	تک مضرب و ریز
۱۳۳	راست و چپ مسلسل
۱۳۳	نقطه روی حروف
۱۳۴	شستی
۱۳۴	مالش
۱۳۴	عمل روی سه سیم
۱۳۴	تحریر
۱۳۶	در شکستن پرده (تغییر پرده‌ای به پرده دیگر)
۱۳۷	پرده‌های شور

در معادله از الف (معادله: برابری / توازن)

حرف ذ

ذوالثلاث: فاصله سوم

ذوالثلاث (ثلاث: سوم / ثالث)

ذوالثلاث اصغر: فاصله سوم کوچک (مث

«د» تا «ح». نک. گوشه بیستم. نوبت سوم)

ذوالثلاث تمام: فاصله سوم بزرگ

ذوالثلاث منقوص: فاصله سوم کوچک

ذوالخمس: فاصله پنجم

ذوالخمس راجع: فاصله پنجم پایین رونده

ذوالخمس سالم: فاصله پنجم درست

ذوالخمس منقوص: فاصله پنجم کاسته

ذوالست: فاصله ششم

ذوالست تمام: فاصله ششم بزرگ

ذوالسبع: فاصله هفتم

ذوالسبع منقوص: فاصله هفتم کوچک

ذوقوتین: دارای دو جنس قوی

ذولتین: دارای دو جنس لین

ذومذیتین: دارای دو مدّ

حرف ر

راجع: حرکت ملودیک پایین رونده (بر شونده)

رخاصیت: (رخاصه: نرم و نازک شدن / نرمی)

حرف س

سائسین: جمع سائس (سیاست مدار)

سُفلی: پستی (در مقابل بلندی)

سلاست: روان بودن

سلسله مستویه: گام تامپره (اعتدال مساوی)

سهل التلحین: آسان برای خواندن

سیّئات: گناهان

حرف ث

ثالثه تمام: فاصله سوم بزرگ

ثالثه منقوص: فاصله سوم کوچک

ثقال: جمع ثقیل (اصوات بم)

حرف ج

جزم وارونه: منظور علامت ۷ است.

جلی: هویدا و آشکار

جمعین مزموّرين: جمع دو مزموّر (نک. مزموّر)

جنس: صاحب ادوار ذوالاربعی را که به سه

فاصله تقسیم شده باشد جنس خواند و آن را

به قوی و لین تقسیم کند (نک. نوبت دوم)

جنس قوی: ذوالاربیع دارای دو فاصله طنینی

جنس لین: ذوالاربیع دارای یک طنینی و دو

مجنّب

حرف ح

حاد: تیز/ نام زیرترین سیم سه تار (از بم به زیر)

بم، زائد، زیر، حاد)

حروف تهجی: حروف مقطعات خواندن /

الف، با، تا، ثارا گویند.

حروف نقطه: نت اروپایی

حواد: جمع حاد (اصوات زیر)

حرف خ

خط مضّرّس (مضّرّس: دنداندار)

حرف د

داب: خصلت/ شأن و شوکت و خودنمایی

دایره منفصل الاحد: دایره با دو دانگ متصل و

یک طنینی در آخر.

دایره منفصل الاوسط: دایره ای که بین دو

دانگ آن فاصله طنینی باشد.

حرف ش

شد خواب: آواز خواب

حرف ص

صاعد: حرکت ملودیک بالارونده (زیرشونده)

صعود و هبوط: بالارفتن و پایین آمدن

حرف ض

ضابطه: علامت برگشت/تکرار

ضحک کنند: بخندند

حرف ط

طنینی مستزاد: فاصله دوم افزوده

حرف ع

عقد ها بگشایند: (عقد ه گشایی: گره گشایی)

علیا: مؤنث اعلی (بلندتر)

حرف ف

فائقه: دومینانت/ درجه پنجم گام

فائقه یسری: پنجم بهتر

فائقه یمنی: پنجم زیرتر

حرف ق

قدر الاربع

قرب جوار: مجاورت، نزدیکی

قرب العهد: نزدیک به زمان ما، نزدیک به

دوره ما

قسیم همدیگر (قسیم: بخش کننده)

حرف ک

کیفیت مانعة الجمع: کیفیتی که اجتماع دو

طرف با هم ناممکن است.

حرف ل

لَبث: درنگ

لسان: زبان

لمعات آتش: (لمعات: جمه لمعة (درخشش، پرتو))

لینات فرنگی: سه دایره لین فرنگی

حرف م

مائه: قرن/ سده

مایه مزجا (مزجاة: چیز اندک و بی قدر)

مباشترین (مُباشِر: عامل)

میز: نت نمایان، دومینانت، درجه پنجم گام

متمثل: مقلد

متقابل: چون دو کس با هم بخوانند، سیر

آواز متقابل است هرگاه صعود یکی مقابل رجوع

دیگری باشد.

متوازی: چون دو کس با هم بخوانند، سیر

آواز متوازیست هرگاه متفقاً بالا و پائین بروند.

متوقف: ملودی که با تکرار نت بر یک

(زیروبی) بماند.

محدور: مانع/ آنچه از آن ترسیده شود.

محتون الیه: موسیقایی (نک. نوبت اول)

محول: گرداننده/ تغییر دهنده

محول الیه

محول فیه: زمینه ای که بدان تحویل خواهند

کرد: یعنی در آن وارد میشوند.

مختلط: حرکت ملودیک شامل بالارونده و

پایین رونده (ساعد و راجع)

مرادف: هم معنی

مرق: (مَرَق: سرود گدایان)

در طنینی $\frac{4}{3}$ دو بقیه و یک کما بمقدار $\frac{135}{648}$ تشخیص یافت.

در طنینی $\frac{4}{3}$ دو بقیه و یک کما بمقدار $\frac{135}{128}$ پیدا شد.

بالجمله دایره بدو ذوالاربع و یک طنینی ط ب ط ب ط ب ط

یا یک ذوالاربع و یک ذوالخمس ب ط ط ب ط ب ط ب ط منقسم شد.^۱

نغمه هاشم از هر مایه نظیر آنست و دایره از سر شروع میشود منتها باختلاف حدت و ثقل. اینست که در نظایر بعد نگویند چه در مرتبه قائم مقام یکدیگرند.

نسبت دو بعد هر چه ساده تر باشد بفهم نزدیکتر است کانه در ذهن حاضر است چون ابعاد $\frac{1}{2}$ ، $\frac{1}{3}$ ،

$$\frac{2}{3}، \frac{2}{4}$$

ذوالکلات همه در نسبت متساوی هستند ذوالارباعات^۲ ا-ح، د-یا، ز-ید، یا-یح، یز-ز در نسبت $\frac{2}{3}$ اند مگر «یز-ح» که دو بقیه درازتر است و هر طریثن عبارت از آنست.

ذوالخمسات ا-یا، یا-د، د-ید، ید-یه، ز-ز، یز-ح، ح-یح

فارابی در کتاب الموسیقی ابعاد مختلف در ضمن تقسیم طنینی ذکر میکند و گوید اساتید زمان هر یک تقسیمی از طنینی کرده اند و روی آن عمل میکنند من جمله تنصیف طنینی را هم یاد کرده است. اینست که مصنفین اروپائی گمان برده اند که سلسله ۱۲ بُعد در دایره معمول ایرانیان بوده است.

۱. گوشه ۳۸ و ۳۹

۲. جدول تطبیقی نام نت ها به حساب ابجد و نامگذاری امروزی (دست خط برگرفته از بخش اول مجمع الادوار، ص ۱۳۹، با عنوان «در ابعاد تجمیته»)

ا	ب	ج	د	ه	و	ز	ح	ط	ی	یا	پ	چ	د	ه	و	ز
Do	Re	Re	Re	Re	Re	Mi	Fa	Fa	Sol	Sol	La	La	La	La	Si	Si
	b	p		b	p		#	p			b	p		b	p	

ح

یح	کا	کب	کج	کد	که	کو	کز	کح	کط	کی	لا	لب	لج	لد	له	لو
Do	Re	Re	Re	Mi	Mi	Mi	Fa	Fa	Sol	Sol	La	La	La	Si	Si	Si
	b	p		b	p		#	p			b	p		b	p	

چنان که ملاحظه می شود، هدایت حروف ابجد را بدون نقطه نوشته و در نگارش او بین «ح» (برای نگارش «ج») و «ح» شباهت هست و همچنین بین نگارش «ی» (به صورت ح) و «یج». دیگر اینکه اواز نامگذاری اکتاو دوما استفاده نکرده و چنان که در ادامه از نظر می گذرد اشاره می کند فاصله «یز-ز» ذوالاربع است، حال آنکه این فاصله ذوالخمس پایین رونده است نه ذوالاربع بالا رونده ولی او «ز» را برابر نت «می» در هراکتاو فرض کرده است و منظور او از «ز»، می اکتاو بالاتر از «یز» (سی) است. (بازنویس)

مجمع الادوار، تألیف و تتبع مهدی قلی هدایت (۱۳۳۴-۱۳۴۲ ش)، اثری است نظری که در سه بخش، شامل فیزیک صوت، تئوری موسیقی قدیم ایران و تئوری موسیقی دستگاهی تدوین شده است. بخش سوم مجمع الادوار: «در تحقیق وضعیت حاضره» از اولین آثار منتشر شده درباره تئوری موسیقی دستگاهی محسوب می‌شود. در کتاب حاضر این بخش به همراه «دستور ابجدی در کتابت موسیقی»، دیگر اثر هدایت که به تشریح نت‌نویسی ابتدایی خاص او برای نگارش موسیقی ایرانی اختصاص دارد و مفتاح آوانگاری او از ردیف میرزا عبدالله به روایت مهدی صلیحی محسوب می‌شود، با حروف نگاری و نت‌نویسی کامپیوتری به هیئت امروزی بازنویسی شده است.

